

УДК 372.878 МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ
– ХХІ СТОЛІТТІ

Коржавих Іраїда Миколаївна,
доцент кафедри вокально-хорової
підготовки вчителя

Башевська Марина Леонідівна, старший викладач,

Юришева Лідія Вікторівна, старший викладач

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради м. Харків, Україна

Анотація: у статті висвітлено основні напрями мистецької освіти України у другій половині ХІХ–ХХІ столітті; зосереджена увага на особливостях художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів загальноосвітньої школи; узагальнюються внесок українських діячів освіти, культури на розбудову національної системи мистецької освіти. Ключові слова: мистецька освіта, професійна підготовка вчителя, художньо-педагогічна підготовка, гімназія, ліцей, інститут, університет. Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку українського суспільства особливого значення набуває гуманізація системи національної освіти шляхом залучення мистецької спадщини до процесу формування підростаючого покоління. Становлення духовного світу особистості, її морально естетичних якостей, емоційноціннісної сфери залежить від залучення до національної культури, опанування 411 історичного минулого, усвідомлення особливостей розвитку та пошанування до мистецьких надбань. Значущість та важливість мистецької освіти, спрямованої на розвиток, навчання та виховання сучасних дітей і молоді, сьогодні стає дедалі актуальнішою і справедливо набуває загальносуспільної поваги та визнання в українському суспільстві. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз процесу становлення і розвитку мистецької освіти дозволяє повноцінно зрозуміти його історичні етапи,

сутність, зміст, тенденції, а також дозволяє накреслити шляхи оптимізації його методів і форм у сучасних умовах. Опануванню проблеми естетичного виховання розвитку мистецької освіти в історії педагогічної думки присвячені наукові праці О. Васюти, В. Ворожбіт, О. Донченко, І. Зарудної, А. Калениченко, Д. Мартиненка, Є. Марченка, О. Овчарук, А. Омельченко, Г. Самойленка. Ґрунтовні історичні розвідки з питання становлення і розвитку музичної та художньої освіти в Україні представлено у наукових мистецтвознавчих та педагогічних дослідженнях О. Коновець, С. Радкевич, Ю. Рудчука, Р. Шмагала, К. Чечені. Формулювання цілей статті. Метою даної статті є висвітлення основних напрямів мистецької освіти України у наприкінці ХІХ–ХХІ столітті. Детальний розгляд тенденцій становлення і розвитку історії мистецької освіти сприятиме оновленню її теоретико-методологічних та методичних засад. Виклад основного матеріалу. Мистецтво завжди посідало помітне місце в житті українського народу. У ХІХ столітті художньо-естетична освіта сприймалася як засіб для широкої просвітницької діяльності на базі початкових, середніх і спеціалізованих шкіл, музеїв, курсів. Підхід, в основі якого лежала національна духовна культура, породжував специфічні форми художньої освіти, яка засвоювала традиції народного і професійного мистецтва. Передумови для розвитку мистецької освіти у ХІХ столітті створила епоха Просвітництва, так звана «золота доба» культури України. Період ХVІІ століття дав змогу впровадити світовий культурний досвід письменства, книгодрукування, малярства та музикування на рідних землях. Завдяки 412 багатьом діячам епохи Просвітництва відбулося суттєве переосмислення традиційних підходів до української культури та до мистецької освіти. Зокрема, предмети «малювання» та «музика» було введено до навчального курсу багатьох «шкіл підвищеного типу»: Вінницької, Кременецької, Чернігівської, Харківської, Переяславської колегій, а також Полтавської семінарії та Ніжинського ліцею. Про необхідність запровадження естетичного виховання та художньої підготовки майбутніх педагогів вказує видатний вітчизняний педагог-вчений К. Ушинського у праці «Педагогічна

подорож до Швейцарії». Даний твір присвячено проблемам науково-педагогічної та фахової підготовки вчителів. К. Ушинський наголошує на тому, що уроки малювання мають бути обов'язковим предметом як у вчительських семінаріях, так і в підготовчих школах при них [6, с. 348]. За такої умови учитель буде спроможним отримати та реалізувати на практиці знання, уміння й навички з образотворчої грамоти і щоб урізноманітнити навчально-виховний процес та зацікавити мистецтвом учнів, і щоб сприяти задоволенню їхніх естетичних потреб та стимулювати до самостійної творчої діяльності. Згідно прийнятого у 1864 році статуту початкових та середніх шкіл освітні послуги надавалися міністерськими, земськими, приватними навчальними закладами, парафіяльними початковими школами, прогімназіями, класичними і реальними гімназіями. Як свідчить вітчизняна дослідниця історії національної освіти і педагогічної думки Л. Медвідь, серед навчальних дисциплін даних освітніх закладів опановувалися малювання і креслення, ручна праця, духовний і світський спів. До прикладу, у відомому навчальному закладі міста Києва – Колегії Павла Галагана (1871р.), впроваджувалися наступні форми мистецької освіти: уроки малювання, теорії музики, церковного і світського співу, літературно-музичні вечори; функціонував клас фортепіано та органу; діяло історико-літературне товариство. У жіночих гімназіях та інститутах шляхетних дівчат викладалися музика, танці, рукоділля [3, с. 335]. 413 Серед викладачів мистецьких дисциплін київських навчальних закладів бачимо імена відомих діячів: І. Сошенка, М. Мурашка, Н. Пимоненка. У другій половині XIX століття розпочинають свою діяльність середні і приватні художні школи, художньо-промислові школи, училища технікуми у Києві, Харкові, Одесі, Львові, а також рисувальні класи при ліцеях та університетах, де викладачами були вихованці Української, Петербурзької, Краківської, Мюнхенської, Дрезденської й інших академій мистецтв (К. Антонович, О. Білоскурський, О. Богомазов, М. Бойчук, Й. Бокшай, М. Бурачек, Д. Бурлюк, М. Буяльський, А. Ерделі, Л. Ковальський, Ф. Красицький, В. Кричевський, Ф. Кричевський, О.

Мурашко, М. Мурашко, Г. Нарбут, О. Новаківський, М. Пимоненко, М. Раєвська-Іванова, І. Сошенко, І. Тропінін). У становленні мистецької освіти на Волині особливу роль відіграла Кременецька гімназія (1805), яка за своїми програмами наближалася до статусу вищої школи. Віддаленість від таких великих міст як Краків, Львів чи Київ сприяла періодичному «використанню» Кременця в якості експериментальної арени авангардних мистецьких рухів 1930-х років. Можемо говорити про Кременець як про один із найстаріших осередків мистецької освіти не лише Волині, а й усієї України. Проте, для якісної професійної підготовки майбутніх фахівців різних освітніх напрямків у 1872 році створюються сім учительських інститутів. Відкриття педагогічних інститутів сприяло підвищенню кваліфікації вчителів. В даних навчальних закладах студіюються креслення і малювання, співи, ручна праця. Особлива увага надається педагогічним дисциплінам: дидактиці, моральному та естетичному вихованню. Вітчизняна дослідниця проблем професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва С. Коновець свідчить, що загалом наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в Україні вчителів мистецького фаху готували у багатьох учительських інститутах: Глухівському (1874), Київському (1910), 414 Вінницькому (1912), Миколаївському (1913), Полтавському (1914), Одеському (1915), Чернігівському (1916) [2, с. 384]. Мистецька освіта в Україні на початку ХХ століття стала полем справжнього подвижництва і висунула цілий ряд незабутніх імен видатних художників, які у своїй діяльності та в ареалі мистецтва піднялися до рівня державних діячів і національних світочів. Як зазначає, І. Артемова, опікуючись підвищенням освітнього рівня населення, Центральна Рада дбала про різні напрямки культурної роботи, про відродження театрального та музичного мистецтва [1, с. 424]. У квітні 1917 року було створено комітет з організації Українського національного театру. Його очолили В. Винниченко, М. Старицький, М. Грушевський. У цей період під керівництвом Генерального секретаріату народної освіти була заснована Українська драматична школа для робітників Києва, а в повітових центрах – театральні гуртки. Надавалася допомога раніше

створеним театрам та театральним групам. Поряд з цим створено першу в Україні вищу театральну школу для підготовки професійних артистів, режисерів, спеціалістів з організації театральної справи. При Генеральному секретаріаті народної освіти діяли підвідділи української пісні та народної музики й музичної освіти. Вони взяли участь у створенні Українського національного хору, диригентом якого став К. Стеценко, відкритті у Києві курсів з підготовки співаків хору, школи нотної грамоти, трьох загальноосвітніх музичних шкіл та подібних закладів в інших містах і селах України. [4, с.272]. Чималий внесок у формування вітчизняної системи мистецької освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва зроблено вищими навчальними закладами України, серед яких: Українська академія мистецтв (котра згодом була перейменована у Київський художній інститут), Київський інститут пластичних мистецтв, Харківський художній інститут, Одеське (вище) художнє училище. 415 В організаційно-творчих процесах 1939-1944 роках окремого розгляду заслуговує теоретичне та наукове підґрунтя розбудови мистецької освіти, зазначає Р. Шмагало [5, с. 578]. Воно формувалося окремими особистостями і викристалізовувалося на тематичних зібраннях, з'їздах культурно-освітніх працівників, виставках учнівських робіт, висвітлювалося на сторінках нечисленних, але інформаційно-містких та інтелектуально глибоких українських періодичних видань. Сьогодні у нашій державі вирішенням проблем мистецької освіти опікується широке коло вищих, загальноосвітніх, спеціалізованих, професійнотехнічних навчальних закладів, інститутів Академії педагогічних наук України. Наприкінці ХХ століття така підготовка здійснювалася, передусім, на художньо-графічних факультетах педагогічних університетів: Криворізького державного педагогічного університету, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Ушинського, Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де художньо-графічний факультет трансформувався в Інститут

мистецтв. Інститути мистецтв, в яких здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного, музичного мистецтва функціонують у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Житомирському державному університеті імені І. Франка, Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова, Рівненському державному гуманітарному університеті. Висновки. Як позитивний приклад варто відмітити збільшення кількості вищих навчальних закладів, котрі також здійснюють професійну підготовку вчителів мистецьких дисциплін. Ефективність роботи з удосконалення педагогічної і мистецької освіти та професійної підготовки учителів може успішно здійснюватися там, де творчо актуалізується досвід попередніх поколінь, сміливо реформує та оптимізує сучасні процеси мистецької та професійної освіти, спрямовуючи їх на особистісно-творчий розвиток і самореалізацію кожної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник // Л. В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія // С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
3. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. // Л. А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу // І. Огієнко. – К.: Видавництво Книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.
5. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції // Р. Т. Шмагало. – Львів: Українські технології, 2005. – 578 с.
6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. // редколегія: В. М. Столетов та ін. – К: Радянська школа. – 1983. – Т.1 – 348 с